

POLITYKA DYNASTYCZNA SEPTYMIUSZA SEWERA W KONTEKŚCIE WOJNY
DOMOWEJ W RZYMIE LAT 193–197 N.E. – ŚWIADECTWO MONET¹

KACPER DERKO

ABSTRACT: (The dynastic politics of Septimius Severus in the context of the Roman civil war of 193–197 AD – the testimony of coins): This text is devoted to the dynastic politics of Septimius Severus in the context of the Roman civil war of 193–197 AD. The coins minted on behalf of the emperor and his family during this conflict provide the source basis for the discussion. Their propagandistic significance enables the main changes that took place in the dynastic policy of this ruler to be reconstructed. They also provide an insight into the ideological basis of Septimius Severus' power in the first years of his reign.

KEYWORDS: Septimius Severus, Julia Domna, Caracalla, dynastic politics, monetary propaganda, imperial ideology, civil war.

SŁOWA KLUCZOWE: Septymiusz Sewer, Julia Domna, Karakalla, polityka dynastyczna, propaganda monetarna, ideologia imperialna, wojna domowa.

Zabójstwo Kommodusa 31 grudnia 192 r.² wstrząsnęło sytuacją wewnętrzną w państwie rzymskim³. Następcą zamordowanego cesarza został leciwy senator Pertynaks⁴. Jego rządy trwały jednak wyjątkowo krótko – po niespełna trzech miesiącach zginął z rąk niechętnych mu pretorian⁵. Kolejny władca, Dydiusz Julian, miał uzyskać najwyższą władzę w wyniku haniebnej aukcji o purpurę cesarską⁶. Na wieść o tych wydarzeniach Pescenniusz Niger, Klodiusz Albin oraz Septymiusz Sewer zbuntowali się przeciwko władzy nowego cesarza⁷. Tym samym imperium wkroczyło w kilkuletni okres wojny domowej, której ostatecznym zwycięzcą okazał się ostatni z wymienionych wodzów. Konflikt wewnętrzny lat 193–197 nie rozegrał się jednak tylko na polach bitew. Pomiędzy pretendentami do władzy toczyła się także swoista „wojna idei”. Każdy z nich próbował kreować własny program ideologiczny i rozpowszechniać go za pomocą dostępnych ówczesnie środków przekazu informacji, między innymi monet. Na tym polu szczególnie wyróżnił się Septymiusz Sewer. Jednym z głównych tematów jego propagandy monetarnej była polityka dynastyczna i właśnie tej problematyce został poświęcony niniejszy artykuł⁸.

Lucjusz Septymiusz Sewer, namiestnik rzymskiej prowincji Pannonia Górna (*legatus pro praetore provinciae Pannoniae superioris*), został obwołany cesarzem 9 kwietnia 193 r. w *Carnuntum*, gdzie mieścił się obóz *legio XIII Gemina*⁹. Błyskawicznie rozpoczął przygoto-

¹ Niniejszy artykuł powstał częściowo na podstawie moich rozważań zaprezentowanych w pracy magisterskiej obronionej na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

² Jeżeli nie zaznaczono inaczej, wszystkie daty w tekście odnoszą się do lat naszej ery.

³ Cass. Dio LXXIII 22.1–6; Hdn. I 17.7–12; *HA Comm. Ant.* 17.1–2.

⁴ Cass. Dio LXXIV 1–2; Hdn. II 1–4. Więcej na temat Pertynaksa zob. Kienast 2004, 152; Pasek 2013.

⁵ Cass. Dio LXXIV 9–10; *HA Pert.* 11.8–13; Hdn. II 5; Meijer 2004, 67–68.

⁶ Cass. Dio LXXIV 11.2–6; Hdn. II 6.6–10. Zdaniem niektórych badaczy wydarzenie to mogło wcale nie mieć miejsca. Zob. Appelbaum 2007, 198–207.

⁷ Na temat chronologii wydarzeń podczas wojny domowej zob. Janiszewska 2010, 32–46, 183–184.

⁸ Moja analiza opiera się wyłącznie na monetach imperialnych. Wynika to przede wszystkim z faktu, że tematyka podjęta w artykule, a więc polityka dynastyczna, z zasady była bardziej aktualna i wyrafinowana w mennictwie pod kontrolą cesarza niżeli na monetach prowincjonalnych, które mogły odzwierciedlać wtórne, wobec właściwej propagandy, treści.

⁹ Cass. Dio LXXIV 14.3; Hdn. II 9; *HA Sev.* 5.1; *HA Did. Iul.* 5.2; *HA Pesc. Nig.* 8.1; *HA Clod. Alb.* 1.1.

wania do wyprawy, której celem było obalenie Dydiusza Juliana i przejęcie władzy w Rzymie¹⁰. Jednak mniej więcej w tym samym czasie, w Antiochii nad Orontesem, miała miejsce proklamacja cesarska Pescenniusza Nigra¹¹. Chcąc uniknąć walki z dwoma przeciwnikami jednocześnie, Septymiusz Sewer zaproponował Klodiuszowi Albinowi, ówczesnemu namiestnikowi Brytanii, polityczny sojusz. Ten przystał na propozycję i w ramach porozumienia otrzymał godność cezara (*caesar*)¹². Septymiusz Sewer zapewnił sobie także przychylność znacznej części legionów¹³. Tak przygotowana wyprawa na Rzym odniosła spektakularny sukces. Dydiusz Julian, poza zdemoralizowanymi pretorianami, nie posiadał w Italii żadnych sił, które mogłyby przeciwstawić się przeważającym liczebnie wojskom Sewera¹⁴. W efekcie już 1 czerwca 193 r. został ogłoszony przez senat wrogiem publicznym, a dzień później zamordowany¹⁵. Sewera uznano za princepsa oraz zaakceptowano jego porozumienie polityczne z Albinem¹⁶, który oprócz tytułu cezara otrzymał najprawdopodobniej również *imperium proconsulare*¹⁷. Co więcej, do jego tytułatury włączono imię *Septimius*¹⁸ oraz rozpoczęto produkcję monet w jego imieniu¹⁹. Nie ulega wątpliwości, że sojusz z Albinem należy uznać za pierwszy etap polityki dynastycznej Sewera, można jednak zastanawiać się, na ile szczerze były jego intencje. Nie doszło bowiem do oficjalnej adopcji, jak to miało miejsce w czasach panowania Antoninów²⁰, stąd działania Sewera wobec jego cezara mogły mieć jedynie tymczasowy charakter²¹.

Bez wątpienia swoje pierwsze sukcesy Septymiusz Sewer zawdzięczał przede wszystkim wojsku. Musiał być jednak świadomy, że potrzebuje znacznie lepszej legitymizacji władzy niżeli tylko siła militarna. Już na samym początku rządów przedsięwziął w tej kwestii kilka ważnych działań. Przede wszystkim ogłosił się mścicielem Pertynaksa²² oraz przeprowadził jego deifikację²³. Dodał również do swojej tytułatury *cognomen* tego władcy²⁴. Od teraz był więc znany jako *Imperator Caesar Lucius Septimius Severus Pertinax Augustus*²⁵. Z tej okazji wyemitowano okolicznościowe monety. Typy upamiętniające konsekrację przedstawiają na awer-

¹⁰ Cass. Dio LXXIV 16.5; Hdn. II 11.1–2; *HA Did. Iul.* 6.4. Źródła antyczne określają ją jako *expeditio felicissima Urbica*. Por. Królczyk 2018, 185.

¹¹ Cass. Dio LXXIV 14.3–4; Hdn. II 8.6; *HA Pesc. Nig.* 2.1, 8.1; *HA Did. Iul.* 5.2; *HA Clod. Alb.* 1.1. Więcej na temat Pescenniusza Nigra zob. Kienast 2004, 159–160; Janiszewska 2010, 121–127; Pasek 2014.

¹² Cass. Dio LXXIV 15.1; Hdn. II 15.2–4; Kienast 2004, 160–161.

¹³ O armiach uczestników wojny domowej zob. Vermeeren 1991, 81; Janiszewska 2010, 70–75, 185–186; Królczyk 2014, 24.

¹⁴ Cass. Dio LXXIV 16.1–3; Hdn. II 11.8; *HA Sev.* 5.5.

¹⁵ Cass. Dio LXXIV 17.4–5; Hdn. II 12.4–6.

¹⁶ Cass. Dio LXXIV 17.4; Hdn. II 15.1–5.

¹⁷ Szerzej na ten temat zob. van Sickle 1928; Schumacher 2003.

¹⁸ Potwierdzają to materiały epigraficzne takie jak *CIL VIII 1549* oraz numizmatyczne, np. *RIC IV 1, Clodius Albinus 2–4*.

¹⁹ Hdn. II 15.5.

²⁰ Schumacher 2003, 368.

²¹ Martin 1982, 383.

²² *HA Pert.* 15; *HA Sev.* 7.9, 17.6. Zdaniem Herodiana Sewer, podejmując tę decyzję, kierował się przede wszystkim dobrą pamięcią o Pertynaksie wśród iliryjskich żołnierzy i próbował w ten sposób zaskarbić sobie ich przychylność. Hdn. II 9.7–13.

²³ Deifikowanemu Pertynaksowi wybudowano również świątynię, jego imię wprowadzono do modlitw, a oprócz tego wyznaczono flaminów do sprawowania pieczy nad jego kultem. Cass. Dio LXXV 4–5; *HA Pert.* 15; *HA Sev.* 7.8–9, 17.5.

²⁴ Najprawdopodobniej miało to miejsce zaraz po obwołaniu Sewera cesarzem. Hdn. II 10.1.

²⁵ Kienast 2004, 156.

sie portret Pertynaksa oraz legendę DIVVS PERT(inax) PIVS PATER (fot. 1). Ikonografia rewersu występuje w dwóch wariantach. Pierwszy ukazuje orła na globie (fot. 1)²⁶, drugi natomiast bogato zdobiony stos pogrzebowy wieńczony kwadrygą (fot. 2)²⁷. Obu motywom towarzyszy napis CONSECRATIO. Szczególną uwagę należy jednak zwrócić na legendę awersu. W żadnym innym źródle antycznym Pertynaks nie posiadał tytułu PIVS. Być może była to próba powiązania go z władcami, którzy wcześniej posługiwali się tym tytułem, a więc przedstawicielami rodu Antoninów²⁸. Następca Kommodusa został także nazwany ojcem (PATER). Wydaje się, że tę część legendy należy interpretować jako pewnego rodzaju hasło mające podkreślić, że kontynuatorem rządów Pertynaksa był właśnie Septymiusz Sewer. Takie zabiegi pozwalały uwiarygodnić legalność władzy nowego cesarza. Występował on bowiem już oficjalnie jako sukcesor prawowitego władcy, który dodatkowo doczekał się konsekracji.

Co ciekawe, program dynastyczny Sewera był realizowany również przez monety bite w imieniu Klodiusza Albina. Jeden z typów wyprodukowanych w 193 r. przedstawia na awersie portret cesarza oraz legendę w formie D(ecimus) CLODIVS ALBINVS CAES(ar)²⁹. Na drugiej stronie monety widnieje natomiast *Providentia* w towarzystwie napisu PROVID(entia) AVG(usti) (fot. 3)³⁰. Podkreślono w ten sposób przezorność cesarza, który wybierając Albina na potencjalnego następcę, zadbał o sukcesję władzy³¹. Wymowa rewersu nie odnosi się więc do cesarza, który figuruje tutaj w pewnym sensie jako przedmiot polityki Sewera. Należy jednak zauważyć, że nie był to pierwszy przypadek, kiedy posłużono się wspomnianym motywem w mennictwie imperialnym. W takim samym kontekście *Providentia* pojawiła się na monetach Hadriana wybitych zaraz po śmierci Trajana³², cezariańskich emisjach Marka Aureliusza³³ czy też w pierwszym roku panowania Kommodusa³⁴. Typ wyprodukowany w imieniu Albina wpisywał się zatem w tradycję menniczą praktykowaną w czasach panowania Antoninów³⁵. Najprawdopodobniej była to próba przedstawienia relacji Sewera oraz jego cesarza jako dobrze znanego i sprawdzonego modelu władzy, w którym august zawczasu wybierał swojego następcę³⁶. Zapewne w tych samych kategoriach trzeba interpretować monety Klodiusza Albina przedstawiające Asklepiosa³⁷. Zdrowie cesarza było wszakże gwarantem sukcesji, a co za tym

²⁶ RIC IV 1, *Septimius Severus* 24A, 660(BA, BB, BC).

²⁷ RIC IV 1, *Septimius Severus* 24B, 660C.

²⁸ Martin 1982, 382.

²⁹ RIC IV 1, *Clodius Albinus* 1.

³⁰ Jeszcze dwa inne typy monetarne Albina odnosiły się do Septymiusza Sewera. Mowa tu o denarach z legendami rewersu FORTVNAE AVG(usti) (RIC IV 1, *Clodius Albinus* 6) oraz ANNONA AVG(usti) S(enatus) C(onsulto) (RIC IV 1, *Clodius Albinus* 51).

³¹ Schachinger 1998, 100–102.

³² RIC II 3, *Hadrianus* 2386–2389.

³³ RIC III, *Antoninus Pius* 446.

³⁴ RIC III, *Commodus* 7.

³⁵ Szerzej na temat znaczenia tej personifikacji zob. Charlesworth 1936; Scott 1982; Manders 2012, 162–165.

³⁶ Martin 1982, 383–384.

³⁷ RIC IV 1, *Clodius Albinus* 2, 57. Również wcześniej Asklepios pojawiał się w mennictwie potencjalnych następców tronu, np. RIC II 3, *Hadrianus* 2929; RIC III, *Antoninus Pius* 1341(A–B). Niektórzy badacze interpretują ten typ jako nawiązanie do Apollona z przydomkiem Grannus, który był galijskim bogiem uzdrowień. Zob. RIC IV 1, 41; Butor 2003, 13; Janiszewska 2007, 603.

idzie stabilności rządów³⁸. O takiej wymowie propagandy monetarnej Sewera jeszcze mocniej przekonują emisje ze 194 r.

Wyemitowano wówczas kilka wyjątkowych w skali historii rzymskiego mennictwa typów monet. Mowa tu między innymi o numizmatach Sewera z legendą rewersu w formie DIS AVSPICIB(us)³⁹. Towarzyszy im motyw ikonograficzny przedstawiający Herkulesa oraz Bachusa (*Liber Pater*) (fot. 4). Należy zauważyć, że w mennictwie imperialnym nigdy wcześniej nie przedstawiono tych bóstw wspólnie⁴⁰. Również forma legendy była nowatorska⁴¹. Najprawdopodobniej nawiązano w ten sposób do rodzinnego miasta Sewera, a więc afrykańskiej Lepcis Magna⁴². Oba bóstwa były bowiem silnie związane z tym ośrodkiem, o czym przekonuje między innymi mennictwo prowincjonalne⁴³ oraz materiały epigraficzne⁴⁴.

Motywe o podobnej wymowie posłużono się także na monetach Klodiusza Albina. Rewers jednego z aureusów przedstawia ubrane w długą szatę brodate bóstwo. Postać siedzi na tronie, obok którego znajdują się dwa sfinksy⁴⁵. Głowę ma ozdobioną tiarą, w ręku trzyma zaś kłos zboża. Ikonografię dopełnia napis SAECVLO FRVGIFERO. W opinii badaczy ową postać należy identyfikować jako punickiego Baal-Hammona⁴⁶, a więc bóstwo czczone w Hadrumetum, rodzinnym mieście Klodiusza Albina⁴⁷, które podobnie jak Lepcis Magna znajdowało się w Afryce. Być może te dwa typy monetarne podkreślały więc wspólne pochodzenie obu polityków⁴⁸. Zapewne poszukiwano jakichkolwiek powiązań pomiędzy Albinem i Sewerem, które mogłyby uwiarygadniać stabilność zawartego porozumienia politycznego⁴⁹. Do takiej interpretacji skłaniają również sesterce wyemitowane w ramach tej samej serii monetarnej ze 194 r., przedstawiające personifikację Afryki⁵⁰.

Warto także zwrócić uwagę na legendę wspomnianego typu Albina. Inspiracją dla niego były zapewne monety wybite jeszcze za panowania Pertynaksa, których napis rewersowy posiadał taką samą formę (SAECVLO FRVGIFERO)⁵¹. Towarzyszył im jednak inny motyw ikonograficzny, ukazujący *caduceus* z wystającymi z niego kłosami zboża. Wymowa tego typu

³⁸ Toynbee 1944, 138; Lichtenberger 2011, 109–110.

³⁹ RIC IV 1, *Septimius Severus* 25, 31, 661, 666, 669(A, B, C, D).

⁴⁰ Rowan 2012, 41.

⁴¹ Lichtenberger 2011, 44–45.

⁴² Lichtenberger 2011, 46. W Lepcis Magna *Liber Pater* oraz Herkules byli zromanizowanymi wersjami bogów fenickich o nazwach *Mlk-strrt* i *Sdrp*. Por. Lipiński 1993; Lichtenberger 2011, 34.

⁴³ Jenkins 1973–1974; Vanni 1990.

⁴⁴ IRT 289, 287, 294–296.

⁴⁵ RIC IV 1, *Clodius Albinus* 10. Co ciekawe, Baal-Hammon pojawił się także na medalionach. Por. Gnecci 1912, 73, nr 4.

⁴⁶ Birley 1969, 265; Birley 1981, 147; Xella 1991, 126; Lichtenberger 2011, 99–101.

⁴⁷ HA *Clod. Alb.* 1,3, 4.1–6; Alföldy 1968. Hadrumetum było znane również pod nazwą *Colonia Concordia Ulpia Traiana Augusta Frugifera*. Por. CIL VI 1687.

⁴⁸ Więcej na temat interpretacji owego typu monetarnego zob. Gagé 1934, 66–68; Barnes 1967, 104; Alföldy 1977; Birley 1988, 112; Desnier 1994, 753–754; Lichtenberger 2011, 104; Rowan 2012, 39; Sáez 2018.

⁴⁹ Należy zauważyć, że typy, których legendy propagują *saeculum frugiferum*, pojawiają się na monetach z mienicy rzymskiej tylko w czasie istnienia politycznego porozumienia pomiędzy Albinem i Sewerem. Po jego zerwaniu również sam temat łączący obu polityków całkowicie stracił na znaczeniu.

⁵⁰ RIC IV 1, *Septimius Severus* 668(a, b, d), 676(a, d), 680.

⁵¹ RIC IV 1, *Pertinax* 12. O takiej interpretacji przekonuje dodatkowo fakt, że legenda ta pierwszy raz pojawiła się w mennictwie imperialnym właśnie za panowania Pertynaksa.

wydaje się dosyć oczywista. Rządy cesarza Pertynaksa miały oznaczać początek nowego złotego wieku. Co ciekawe, temat ten podejmują również inne numizmaty wyprodukowane w latach 193–194. Wyemitowano je zarówno w imieniu Sewera⁵², jak i Klodiusza Albina (fot. 5)⁵³. Ich rewers przedstawia stojącą, półnągą postać, która w prawej ręce trzyma *caduceus*, wyglądający tak samo jak ten z monet Pertynaksa, w lewej natomiast trójząb. Głowę postaci zdobi *corona radiata*. Całości dopełnia już wcześniej wspomniana legenda (SAECVLO FRVGIFERO). Wśród badaczy nie ma zgody co do identyfikacji owego bóstwa. Wydaje się jednak, że również jemu należy przypisać afrykańską proveniencję⁵⁴. Niezależnie od tego legenda wyraźnie podkreśla, że wymowa owych typów, podobnie jak w poprzednich przykładach, odnosi się do hasła złotego wieku. Mamy tu więc do czynienia z bardzo ciekawym połączeniem kilku tematów. Objęcie sterów państwa przez Albina i Sewera miało oznaczać początek epoki charakteryzującej się powszechnym dobrobytem⁵⁵. Ich monety kontynuowały propagowanie motywu, który pojawił się za panowania Pertynaksa. Możliwe więc, że chodziło również o zaprezentowanie ich jako naśladowców działań poprzedniego cesarza⁵⁶. Z kolei realizacja tych założeń miała być możliwa dzięki więzom, jakie łączyły obu polityków – wspólne pochodzenie dawało gwarancję trwania ich politycznego porozumienia. Nie można również wykluczyć, że wspomniane bóstwa opiekuńcze miały podkreślać preferencje religijne obu polityków, na co wskazuje przede wszystkim wymowa legendy DIS AVSPICIB(us)⁵⁷.

Wkrótce po uporządkowaniu spraw w Rzymie, w lipcu 193 r., Sewer wyruszył na wschód, aby rozprawić się z kolejnym pretendentem do purpury – Pescenniuszem Nigrem⁵⁸. Decydującym starciem tej wojny okazała się bitwa pod Issos (najprawdopodobniej marzec 194 r.)⁵⁹, kiedy to wojska Sewera odniosły całkowite zwycięstwo. Namiestnik Syrii próbował jeszcze uciekać, został jednak dogoniony i zamordowany⁶⁰. Po tych wydarzeniach Sewer pozostał przez pewien czas na wschodzie, aby zorganizować kampanię karną (*expeditio felicissima Mesopotamena*⁶¹) wobec państewek na wschód od Eufratu, które wcześniej poparły sprawę byłego namiestnika Syrii⁶². Pomimo pewnych trudności kampania ta zakończyła się dość szybkim i łatwym zwycięstwem⁶³. Sewer uczcił je, przyjmując dwa zwycięskie przydomki – *Arabicus*

⁵² RIC IV 1, *Septimius Severus* 19, 655, 664.

⁵³ RIC IV 1, *Clodius Albinus* 8, 9, 10, 12, 56, 61.

⁵⁴ Więcej na ten temat wraz z odesłaniem do dalszej literatury zob. Lichtenberger 2011, 99–103.

⁵⁵ Lichtenberger 2011, 103–104.

⁵⁶ Rowan 2012, 35–36.

⁵⁷ Jak zauważyła Clare Rowan, *Liber Pater* oraz Herkules pojawiają w mennictwie Sewera nawet przed Jowiszem, który był tradycyjnie łączony z objęciem władzy przez każdego cesarza. Jej zdaniem odzwierciedlało to ówczesne przekonanie na temat tego, jakie bóstwa w większym stopniu odpowiadały za militarny sukces Sewera. Rowan 2012, 39–41.

⁵⁸ Cass. Dio LXXV 6.1; Hdn. II 14.5–7, III 1.1. Wyprawa ta została określona w źródłach epigraficznych jako *expeditio felicissima Asiana*. Por. Królczyk 2018, 188.

⁵⁹ Cass. Dio LXXV 7.1; Hdn. III 4.2–5. Odnośnie problematyki związanej z datacją bitwy zob. Janiszewska 2010, 53, przyp. 296.

⁶⁰ Cass. Dio LXXV 8.3; Hdn. III 4.6; *HA Pesc. Nig.* 5.8.

⁶¹ Co ciekawe, również wyprawy Marka Aureliusza były określane tym eufemistycznym sformułowaniem (*felicissima*). Można więc zastanawiać się, na ile działania Sewera były próbą naśladowania jego wielkiego poprzednika. Por. Królczyk 2014, 31, przyp. 14.

⁶² Cass. Dio LXXV 2–3; *HA Sev.* 9.9–11; Hdn. III 5.1; Hasebroek 1921, 73–81.

⁶³ Na temat dokładnego przebiegu kampanii zob. Królczyk 2014, 28–67.

oraz *Adiabenicus*⁶⁴. Sukces wojenny stał się bez wątpienia kolejnym elementem legitymizującym władzę nowego cesarza⁶⁵.

W czasie trwania owej wyprawy doszło również do oficjalnej zmiany polityki dynastycznej Sewera. Latem 195 r. dokonał on fikcyjnej adopcji swojej najbliższej rodziny do rodu Antoninów. Ogłosił się synem boskiego Marka Aureliusza, a co za tym idzie bratem skazanego na *damnatio memoriae* Kommodusa⁶⁶. Sewer rozwiązał tę problematyczną kwestię poprzez zmuszenie senatorów do przeprowadzenia jego deifikacji (*renovatio memoriae*)⁶⁷. Dokonano również zmiany imienia starszego z synów cesarza na *Marcus Aurelius Antoninus*⁶⁸. Także oficjalny wizerunek Julii Domny stał się ważnym elementem polityki dynastycznej Sewera. Jeszcze w trakcie kampanii mezopotamskiej, 14 kwietnia 195 r., nadano jej tytuł *mater castrorum*⁶⁹. Nie ulega wątpliwości, że próbowano w ten sposób nawiązać do tradycji z czasów rządów Marka Aureliusza⁷⁰, kiedy to Faustynie Młodszej, żonie cesarza, po raz pierwszy przyznano taką właśnie godność⁷¹.

Propaganda monetarna Sewera z 195 r. intensywnie rozpowszechniała nowy wizerunek rodziny cesarskiej. Przede wszystkim zaczęto przedstawiać cesarza jako syna Marka Aureliusza. Informowały o tym między innymi legendy rewersów w formie DIVI M(arci) PII F(ilius)⁷². Po raz pierwszy na monetach ukazano również starszego z synów Sewera. Rewers jednego z aureusów przedstawia popiersie młodego Karakalli oraz napis SEVERI AVG(usti) PII FIL(ius)⁷³. Podobnie jak w przypadku Pertynaksa wyemitowano specjalną serię monet upamiętniających konsekrację Kommodusa⁷⁴.

Po zakończeniu kampanii mezopotamskiej Septymiusz Sewer był już prawdopodobnie zdecydowany na zerwanie sojuszu z Klodiuszem Albinem. Wyżej wymienione działania bez wątpienia podważały bowiem pozycję cesarza jako ewentualnego sukcesora władzy. Ostatecz-

⁶⁴ Początkowo owe *cognomina ex virtute* łączono z określeniem *Parthicus*, np. *RIC IV 1, Septimius Severus* 55, 62. Później jednak utrzymała się forma skrócona, niepodkreślająca zwycięstwa nad Partami. Por. Kneissl 1969, 129–130; Rubin 1980, 14, przyp. 31; Królczyk 2014, 50–53.

⁶⁵ Co ciekawe, również przez kontekst wspomnianej wojny próbowano podkreślać związki Sewera z poprzednią dynastią, o czym przekonują bite na wschodzie imperium monety. W 195 r. wyemitowano denary, których rewers przedstawia siedzącego na koniu, odzianego w wojskowy rynsztunek cesarza (*RIC IV 1, Septimius Severus* 415). Ikonografii towarzyszy legenda w formie S(enatus)P(opulus)Q(ue)R(omanus) OPTIMO PRINCIPI (fot. 6). Najprawdopodobniej w ten sposób nawiązano do jednego z wcześniejszych cesarzy – Trajana, który to właśnie mógł pochwalić się takim tytułem oraz emitował prawie identyczne typy monetarne (np. *RIC II, Traianus* 534–545). Być może chciano przedstawić kampanię nowego władcy jako kontynuację polityki wschodniej jego sławnego poprzednika.

⁶⁶ Cass. Dio LXXVI 7.4, LXXVII 9.4; *HA Sev.* 11.3–4. Oba źródła wskazują błędnie, jakoby adopcja miała miejsce po zwycięskiej kampanii przeciwko Albinowi. Por. Schumacher 2003, 364–365.

⁶⁷ Cass. Dio LXXVI 7.4, LXXVII 9.4; *HA Sev.* 10.6; Królczyk 2011, 85; Claes 2012, 207, przyp. 2.

⁶⁸ Hdn. III 10.5; Heil 2006, 75–78.

⁶⁹ *CIL VIII* 26498; Maksymiuk 1998, 50; Maksymiuk 1999; Lichtenberger 2011, 359–360. Niektórzy badacze kwestionują tę datę i podkreślają, że przyznanie tytułu mogło mieć miejsce najwcześniej w 196 r. Zob. Nadolny 2016, 46, przyp. 138.

⁷⁰ Bonello Lai 1978–1979, 16; Birley 1988, 115–116; Brenot 2000, 340; Janiszewska 2010, 142–143.

⁷¹ *HA M. Ant, Phil.* 26.8; Cass. Dio LXXI 10.5; Speidel 2012, 127–152.

⁷² Legenda pojawiła się wraz z tradycyjnym kanonem bóstw: Mars (*RIC IV 1, Septimius Severus* 65), Wiktoria (*RIC IV 1, Septimius Severus* 66), Roma (*RIC IV 1, Septimius Severus* 686, 700(a–b), 702(A), Felicitas (*RIC IV 1, Septimius Severus* 701(a–b), 712).

⁷³ *RIC IV 1, Septimius Severus* 72.

⁷⁴ *RIC IV 1, Septimius Severus* 72a. Liesbeth Claes w przekonujący sposób udowodniła, że monety konsekracyjne Kommodusa pochodzą z mennicy aleksandryjskiej, a nie, jak pierwotnie sądzono, z Rzymu. Zob. Claes 2012.

nie w grudniu 195 r. Septymiusz Sewer postanowił ogłosić go wrogiem publicznym oraz uzurpatorem. Mniej więcej w tym samym czasie, bo na przełomie 195 i 196 r., Albin proklamował się w Brytanii augustem i przerzucił swoje wojska do Galii⁷⁵. Decydująca bitwa tej wojny miała miejsce w lutym 197 r. niedaleko Lugdunum – głównej siedziby Albina⁷⁶. Zakończyła się całkowitym zwycięstwem wojsk Sewera oraz śmiercią jego byłego sojusznika⁷⁷.

Należy zauważyć, że w czasie trwania porozumienia między Albinem a Sewerem na monetach nie przedstawiano synów tego drugiego jako desygnowanych do przejęcia władzy po ojcu. Po jego zerwaniu sytuacja uległa zmianie. Najprawdopodobniej w kwietniu 196 r. w *Viminacium* godność cezara została nadana Karakalli⁷⁸. Poza tym otrzymał wiele innych tytułów, takich jak: *princeps iuventutis*, *pontifex*, *sodalis Augustalis*, *imperator designatus* czy też *particeps imperii*⁷⁹. Odtąd nie było więc wątpliwości, kogo Septymiusz Sewer wyznaczył na swojego następcę. Działania te bardzo szybko stały się istotnym tematem propagandy monetarnej, na co wskazują choćby monety z legendą rewersu DESTINATO IMPERAT(ore), której towarzyszy przedstawienie przyrządów kultowych takich jak *lituus*, *bucranium*, *apex* czy też *simpulum* (fot. 7)⁸⁰. Podkreślono w ten sposób ważną rolę Karakalli w kulcie państwowym. Taką wymowę motywu uwypukla dodatkowo napis awersu (M(arcus) AVR(elius) ANTON(inus) CAES(ar) PONTIF(ex)). Również pozostałe monety syna Sewera z tego okresu skupiają się głównie na podkreślanii jego roli jako następcy tronu. Mowa tu przede wszystkim o numizmatach z następującymi formami legend rewersu: FELICITATEM PVBLICAM⁸¹, IMPERII FELICITAS⁸², SECVRITAS PERPETVA⁸³, SPEI PERPETVAE⁸⁴, SAECVLI FELICITAS⁸⁵. Ich wymowa wyraźnie wskazuje, że jego desygnacja na cezara była przedstawiana przede wszystkim jako gwarant stabilności i dobrobytu państwa⁸⁶.

W niniejszej analizie nie sposób także pominąć monet wybijanych w imieniu Julii Domny. Niestety dokładniejsze datowanie tych numizmatów zazwyczaj nie jest możliwe⁸⁷. Trudno więc jednoznacznie wskazać, w kontekście jakich wydarzeń emitowano poszczególne typy monetarne. W latach 193–196 mennictwo żony cesarza skupiło się na kilku głównych tematach⁸⁸.

⁷⁵ Hdn. III 7.1; *HA Sev.* 10.1; Birley 1988, 125; Kienast 2004, 160–161.

⁷⁶ Cass. Dio LXXVI 6.1; Hdn. III 7.2; *HA Clod. Alb.* 12.3; *HA Sev.* 11.7; Willeumier 1950; Birley 1988, 125.

⁷⁷ Cass. Dio LXXVI 7.3; Hdn. III 7.7; *HA Sev.* 12.

⁷⁸ *HA Sev.* 10.3, 16.3; Kienast 2004, 162; Heil 2006, 75–78. Por. Birley 1988, 122. Zdaniem tego autora wydarzenie to miało miejsce wiosną 195 r.

⁷⁹ Kienast 2004, 162.

⁸⁰ *RIC IV 1, Caracalla 6.*

⁸¹ *RIC IV 1, Caracalla 1, 7.*

⁸² *RIC IV 1, Caracalla 9.*

⁸³ *RIC IV 1, Caracalla 2, 330, 339, 403.*

⁸⁴ *RIC IV 1, Caracalla 5, 16, 401, 405a–b.*

⁸⁵ *RIC IV 1, Caracalla 14, 25a.*

⁸⁶ W trakcie wojny domowej wizerunek Gety nie pojawia się na monetach ani razu.

⁸⁷ Emisja monet z legendą awersu IVLIA DOMNA AVG(usta) przypada na okres między 193 a 196 r. Kolejna grupa numizmatów z tytułaturą IVLIA AVGVSTA jest datowana na lata 196–211. Por. *BMC V, lxxxii*; Nadolny 2016, 27, przyp. 33. Nieco inną datację zaproponował Philip V. Hill (1964, 171). Za nim podąża również Susan S. Lusnia (1995, 119–124). Co więcej, autorka wydzieliła pięć poszczególnych faz w prezentacji Julii Domny na monetach ze względu na ich treść.

⁸⁸ Clare Rowan opracowała statystyczne zestawienia popularności poszczególnych tematów, które pojawiły się w mennictwie Julii Domny. Zob. Rowan 2011, 241–253.

Przede wszystkim cesarzowa była przedstawiana jego wzorowa rzymska kobieta oraz matka. Taki wizerunek Domny podkreślają między innymi monety z legendami FECVNDITAS⁸⁹, IVNO REGINA⁹⁰, MATRI MAGNAE⁹¹, VESTA⁹² czy też VENVS GENETRIX⁹³. Szczególną uwagę należy zwrócić na pierwsze z wymienionych. Ich rewers przedstawia siedzącą na krześle *Fecunditas*, której towarzyszy dwójka dzieci (fot. 8)⁹⁴. Jedno znajduje się na jej kolanach, drugie natomiast stoi tuż przed nią⁹⁵. Personifikacja ta po raz pierwszy została ukazana na monetach upamiętniających deifikowaną Faustynę Starszą⁹⁶. W późniejszym okresie zyskała na popularności i stała się częstym motywem propagowanym na monetach kobiet z rodu Antoninów, w szczególności Faustyny Młodszej⁹⁷. To samo się tyczy numizmatów z przedstawieniem bogini *Cybele* (MATRI MAGNAE)⁹⁸ oraz *Venus Genetrix* (VENVS GENETRIX)⁹⁹. Poza typami podkreślającymi tradycyjne kobiece cnoty, wczesne mennictwo cesarzowej bardzo wyraźnie odwoływało się do motywów związanych ze zwyciężkością¹⁰⁰. Emisje z mennicy aleksandryjskiej, które można datować znacznie precyzyjniej¹⁰¹, przekonują, że propagowanie takiego wizerunku Domny miało miejsce już na samym początku rządów Sewera. Aleksandryjskie monety cesarzowej ukazują między innymi siedzącą na tronie *Pietas*, która w prawej ręce trzyma niewielki wizerunek bogini Wiktorii¹⁰². W bardzo podobnym schemacie na jednym z aureusów, z legendą ROMAE AETERNAE, zaprezentowano również Romę¹⁰³. Inny typ ukazuje z kolei *Venus Victrix* (VENERI VICTR(ici))¹⁰⁴. Augusta została także uwzględniona w tak zwanej serii legionowej¹⁰⁵. Co więcej, na jej monetach propagowano *Virtus* (VIRTVS AVG(usti)), chociaż w tym przypadku legenda informuje nas, że wymowa rewersu odnosi się raczej do Septymiusza Sewera¹⁰⁶.

⁸⁹ RIC IV 1, *Septimius Severus* 534, 838–839, 844.

⁹⁰ RIC IV 1, *Septimius Severus* 840, 845.

⁹¹ RIC IV 1, *Septimius Severus* 841, 861.

⁹² RIC IV 1, *Septimius Severus* 538.

⁹³ RIC IV 1, *Septimius Severus* 537. Szerzej o tym typie zob. Nadolny 2016, 66–67.

⁹⁴ Personifikacja symbolizowała najczęściej płodność cesarzowych. Znacznie rzadziej odnosiła się do płodności i żyzności kraju. Więcej na temat *Fecunditas* zob. Mikocki 1997, 171–186.

⁹⁵ Martin 1982, 383.

⁹⁶ RIC III, *Antoninus Pius* 1142.

⁹⁷ Faustyna Młodsza (RIC III, *Marcus Aurelius* 675–682, 1634–1639); Lucylla (RIC III, *Marcus Aurelius* 764–765, 767–768, 1736–1738); Kryspina (RIC III, *Commodus* 667); Nadolny 2016, 64–65.

⁹⁸ Sabina (RIC II 3, *Hadrianus* 2928); Faustyna Starsza (RIC III, *Antoninus Pius* 1123, 1145(a–b), 1150); Faustyna Młodsza (RIC III, *Marcus Aurelius* 704–706, 1663–1664).

⁹⁹ Sabina (RIC II 3, *Hadrianus* 2576–2601); Faustyna Młodsza (RIC III, *Antoninus Pius* 551(a–b), 512(Aa, Ab Ac, Ba, Bb, Bc, C), 1386(A–B), 1407; RIC III, *Marcus Aurelius* 733–735, 1678–1679); Lucylla (RIC III, *Marcus Aurelius* 1762, 1778).

¹⁰⁰ Nadolny 2016, 35–36.

¹⁰¹ Bickford-Smith 1994–1995, 54–57.

¹⁰² RIC IV 1, *Septimius Severus* 612.

¹⁰³ RIC IV 1, *Septimius Severus* 613. Taka sama ikonografia oraz legenda pojawił się wcześniej na monecie Kryspiny. Por. RIC III, *Commodus* 671.

¹⁰⁴ Numismatik Naumann, Auction 102, nr 642. (<https://www.acsearch.info/search.html?id=8090268> [dostęp 07.12.2023]).

¹⁰⁵ RIC IV 1, *Septimius Severus* 608A.

¹⁰⁶ Triskeles Auctions, Sale 24, nr 210. (<https://www.acsearch.info/search.html?id=5146502> [dostęp 07.12.2023]).

Taki obraz propagandy monetarnej Domny powielają słabiej datowane emisje rzymskie. Również tutaj wyprodukowano monety upamiętniające *Venus Victrix* (VENERI VICTR(ici))¹⁰⁷. Podobnie jak w wypadku pierwszej grupy tematycznej także motywy związane ze zwycięską cią zostały zapożyczone z tradycji menniczej czasów Antoninów¹⁰⁸. Wymienione przykłady dosyć jednoznacznie oddają wymowę seweriańskiej propagandy – wizerunek żony Septymiusza Sewera miał odpowiadać dobrze znanym i akceptowanym politycznym wzorcom¹⁰⁹. Najprawdopodobniej jeszcze w trakcie sojuszu Sewera z Albinem przedstawiono ją jako matkę potencjalnych następców tronu. W tym samym czasie kreowano też obraz augusty podobny do Faustyny Młodszej, która dzięki swojej obecności w wyprawach wojennych męża doczekała się bardzo dużej estymy w środowisku wojskowym, a jej wizerunek często był łączony z wątkami militarnymi¹¹⁰.

Tak jak wcześniej wspomniano, dokładna datacja dużej części monet wybijanych w imieniu Julii Domny nie jest możliwa. Czas produkcji numizmatów z legendą awersu IVLIA AVGVSTA zamyka się w latach 196–211. Nie ulega jednak wątpliwości, że również monety należące do tej grupy propagowały motywy, które były reminiscencją wydarzeń z czasów wojny domowej¹¹¹. Warto w tym miejscu zwrócić szczególną uwagę na kilka typów. Poprzez legendy rewersu MATRI CASTRORVM¹¹² oraz MATER CASTRORVM¹¹³ podkreślono tytuł, którym została obdarzona cesarzowa. Napisom towarzyszy ikonografia przedstawiająca Julię Domnę składającą ofiarę w otoczeniu znaków legionowych (fot. 9)¹¹⁴. Symbolicznie rozszerzono w ten sposób jej macierzyństwo na wszystkich żołnierzy, którzy zostali związani z władzą na poziomie osobistym¹¹⁵. Z kolei monety z legendą AETERNIT(as) IMPERI(i) ukazywały model sukcesji zaproponowany przez Sewera¹¹⁶. Na rewersie widniały bowiem skierowane twarzami do siebie dwie podobizny – cesarza oraz jego syna Karakalli (fot. 10). Uwagę przykuwa również wymowa napisu rewersu, która podkreśla, że wizerunek rodziny cesarskiej łączono z wiecznością imperium¹¹⁷.

Od momentu zwycięstwa w konflikcie z Albinem Sewer mógł swobodnie kształtować swoją politykę wewnętrzną. Jednym z najważniejszych jej aspektów były bez wątpienia kwe-

¹⁰⁷ RIC IV 1, *Septimius Severus* 538. Wcześniej *Venus Victrix* pojawiła się na monetach: Sabiny (RIC II 3, *Hadrianus* 2928); Faustyny Młodszej (RIC III, *Marcus Aurelius* 723, 736, 1680–1682, 1688); Lucylli (RIC III, *Marcus Aurelius* 786–787); Kryspiny (RIC III *Commodus* 290).

¹⁰⁸ Więcej podobieństw zob. np. Sabina (RIC II 3, *Hadrianus* 2575); Faustyna Młodsza (RIC III, *Marcus Aurelius* 720, 1722–1723). Dokładniejszego zestawienia typów stosowanych na monetach Julii Domny dokonała Annetta Alexandridis (2004, 322–341, 351–372).

¹⁰⁹ Lusnia 1995, 121–123; Langford-Johnson 2005, 120; Nadolny 2016, 33–35; 64–65.

¹¹⁰ Speidel 2012, 127–152.

¹¹¹ Szerzej na ten temat zob. Baharal 1992; Lusnia 1995.

¹¹² RIC IV 1, *Septimius Severus* 567–569, 860, 884.

¹¹³ RIC IV 1, *Septimius Severus* 563(A–B), 880–881.

¹¹⁴ Istnieje również wariant ikonograficzny ukazujący siedzącą Julię Domnę, która w prawej ręce trzyma spoczywającego na kuli ziemskiej feniksa, w lewej natomiast berło. Przedstawienie uzupełniają znajdujące się z lewej strony rewersu dwa znaki legionowe (RIC IV 1, *Septimius Severus* 568–569). Szerzej na temat interpretacji oraz datacji tych typów zob. Nadolny 2016, 43–54.

¹¹⁵ Nadolny 2016, 43–45.

¹¹⁶ RIC IV 1, *Septimius Severus* 539(A–B).

¹¹⁷ Więcej o *aeternitas* za panowania Sewerów zob. Balbuza 2014, 117–128.

stie dynastyczne. Jak się wydaje, ostateczny wynik jego działań na tym polu można uznać za sukces¹¹⁸. Pomimo pewnych perturbacji (na przykład morderstwo dokonane na Gecie przez Karakallę¹¹⁹) jego rodzina panowała w Rzymie aż do 235 r. Nie ulega jednak wątpliwości, że główne ideologiczne ramy polityki dynastycznej Sewera zostały ukształtowane jeszcze w czasach wojny domowej. Już od samego początku swoich rządów musiał on zadbać o pełną legitymizację władzy, którą posiadał. Nie mógł bowiem pochwalić się wybitnym pochodzeniem, a jego rodzinie brakowało także aury boskiego wywyższenia. Z tego też powodu wątki dynastyczne stały się jednym z najważniejszych tematów jego propagandy, również tej rozpowszechnianej za pomocą monet.

Już pierwsze rzymskie emisje monetarne miały podkreślić związki Sewera z poprzednimi władcami. Mowa tu przede wszystkim o monetach upamiętniających konsekrację Pertynaksa. Z jednej strony próbowano w ten sposób zaprezentować władzę nowego cesarza jako legalną, czemu miało służyć między innymi ogłoszenie się przez Sewera jego mścicielem, z drugiej Pertynaksowi być może przypisano pewne elementy łączące go z poprzednią dynastią (tytuł PIVS), co jeszcze bardziej uwiarygodniało pozycję Sewera. Jaki wszakże cel miałyby nazwanie się mścicielem poprzedniego cesarza, gdyby nie był on postrzegany jako legalny i cnotliwy władca?

Szczególne rolę w jego propagandzie monetarnej odgrywał także wizerunek Klodiusza Albina¹²⁰. Usilnie wskazywano na związki łączące augusta i cezara. W tym celu odwoływano się przede wszystkim do ich afrykańskiego pochodzenia. Niewykluczone, że upamiętnione na monetach bóstwa opiekuńcze miast (Baal Hammon, Herkules, Bacchus) wskazywały na religijne predyspozycje współrządców imperium. Dzięki tym działaniom porozumienie polityczne miało wyglądać na znacznie bardziej wiarygodne. Umożliwiały zaprezentowanie relacji Albina oraz Sewera jako tradycyjnego modelu rządów, znanego jeszcze z czasów panowania Antoninów¹²¹. Motywy umieszczane na monetach obu polityków zapowiadały również nastanie nowego złotego wieku. Realizacja tych planów miała być możliwa dzięki zgodnym rządóm Sewera i jego cesarza. W tym kontekście szczególnie interesujące jest wykorzystanie motywów z mennisztwa Pertynaksa i połączenie ich z nowymi tematami propagandy monetarnej.

Wydarzeniem, które równie silnie wpłynęło na kształt polityki dynastycznej Sewera, była bez wątpienia kampania mezopotamska (*expeditio felicissima Mesopotamena*). Zdaniem Ka-

¹¹⁸ Królczyk 2018, 201.

¹¹⁹ Cass. Dio LXXVIII 2.1–6; Hdn. IV 4.3; *HA Sev.* 21.7; *HA Ant. Car.* 2.4.

¹²⁰ Wydaje się jednak bardzo mało prawdopodobne, aby Klodiusz Albin mógł wpływać na dobór treści propagowanych przez monety z mennicy rzymskiej. Przede wszystkim samo miasto, a co za tym idzie tamtejszy warsztat, cały czas znajdowało się pod kontrolą Sewera. W jaki sposób Albin, który urzędował wówczas w Brytanii, mógłby oddziaływać na jego pracę? Nawet gdyby istniała taka możliwość, to wydaje się niemożliwe, aby monety propagowały treści niezgodne z polityką Sewera. Również analiza monetarna skłania ku takiej interpretacji. Nie podkreśliły one zwycięskiej natury cesarza czy też innych ważnych cnót, które były niezbędnym elementem charakteru wzorowego władcy. Oczywiście istnieje także możliwość, że wizerunek potencjalnego następcy tronu całkowicie zaspokajał ambicje Albina. Odpowiadało to również Septymiuszowi Sewerowi, który potrzebował czasu niezbędnego do zakończenia wojny na wschodzie imperium. Por. Butor 2003, 14; Janiszewska 2007, 603.

¹²¹ Należy jednak zauważyć, że propaganda monetarna nijak się miała do stanu faktycznego. Nie doszło bowiem do oficjalnej adopcji Albina, tak jak miało to miejsce w trakcie rządów poprzednich cesarzy.

sjusza Diona Sewer, rozpoczynając ową kampanię, kierował się przede wszystkim pragnieniem zdobycia sławy¹²². Oczywiście dużą rolę mogły tutaj odegrać również pobudki czysto militarne i administracyjne¹²³. Nie ulega jednak wątpliwości, że jednym z celów cesarza było połączenie odniesionego zwycięstwa z wizerunkiem swojej rodziny¹²⁴. Świadczy o tym zwłaszcza fakt, że fikcyjna adopcja do rodu Antoninów miała miejsce, gdy Sewer przebywał jeszcze na wschodzie imperium. W kontekście tej wyprawy szczególne znaczenie miało nadanie Julii Domnie tytułu matki obozów (*mater castrorum*). Podobnie w trakcie trwania wojen markomańskich postąpił Marek Aureliusz, ofiarowując tę godność Faustynie Młodszej¹²⁵. Treści propagowane na monetach wybijanych w imieniu Domny przekonują jednak, że wizerunek następczyni żony Marka Aureliusza kreowano już na długo przed tym wydarzeniem.

Taka interpretacja propagandy monetarnej Sewera skłania do stwierdzenia, że fikcyjna adopcja ze 195 r. była nie tyle początkiem nowego etapu w polityce dynastycznej cesarza, ile zwieńczeniem działań, których początek należy datować już na pierwsze miesiące nowych rządów¹²⁶. Po upadku porozumienia z Albinem nie doszło w gruncie rzeczy do zmiany formy sprawowania władzy. Namiestnik Brytanii został po prostu zastąpiony przez syna Sewera, Karakallę, co jeszcze bardziej oddawało charakter rządów Marka Aureliusza, który również mianował na następcę tronu swojego syna. Wszystko wskazuje więc na to, że przymierze polityczne z Albinem było tylko tymczasowym rozwiązaniem, które umożliwiło Sewerowi łatwiejszą eliminację jego potencjalnych rywali w walce o polityczną schedę po rodzie Antoninów.

Przywdziewając purpurę cesarską, Septymiusz Sewer musiał być świadomy, że jeżeli pragnie ustabilizować swoje rządy, nie może po prostu odciąć się od antonińskiej przeszłości. Los Dydiusza był dla niego dobitnym przykładem tego, że próba zerwania z pewnymi politycznymi tradycjami może mieć opłakane skutki. Podkreślanie związków z poprzednimi władcami, a przede wszystkim z Markiem Aureliuszem, dawało wszakże poczucie stabilności i ciągłości, na których mógł później budować własną formę rządów¹²⁷. Bez wątplenia wydarzenia, które miały miejsce podczas wojny domowej lat 193–197, odegrały kluczową rolę w kształtowaniu polityki dynastycznej Sewera. To właśnie w tym okresie uformowały się jej główne *principia*, które, w mniejszym lub większym stopniu, pozostały niezmiennie aż do końca panowania tego cesarza.

¹²² Cass. Dio LXXV 1.1, 3.3. Autor ten nie ukrywał jednak swojego negatywnego stosunku do kampanii wschodnich cesarza.

¹²³ Więcej na temat przyczyn tego konfliktu zob. Królczyk 2014, 33–40.

¹²⁴ Martin 1982, 384.

¹²⁵ Cass. Dio LXXI 10.5; *HA Mar. Aur.* 26, 8.

¹²⁶ Podobną opinię wyrazili również inni badacze. Por. Martin 1982, 367–387; Baharal 1992; Lusnia 1995; Baharal 1996, 20–34.

¹²⁷ Na tym polu dużą rolę odgrywały także tzw. *omnia imperii*, które stanowiły istotny element propagandy Sewera. Więcej na ten temat zob. Rubin 1980, 9–85; Rowan 2012, 33–34.

Bibliografia**Źródła numizmatyczne**

- RIC II* = H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage, II: Vespasian to Hadrian*, London 1926.
- RIC II 3* = R.A. Abdy, P.F. Mittag, *The Roman Imperial Coinage, II 3: From AD 117–138, Hadrian*, London 2019.
- RIC III* = H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage, III: Antoninus Pius to Commodus*, London 1930.
- RIC IV 1* = H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage, IV 1: Pertinax to Geta*, London 1936.
- BMC V* = H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, V: Pertinax to Elagabalus*, London 1950.

Źródła epigraficzne

- IRT* = *Inscriptions of Roman Tripolitania*, red. J.M. Reynolds, J.B. Ward-Perkins, London 1952.
- CIL* = *Corpus Inscriptionum Latinarum, consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum*, Berlin 1862–.

Literatura przedmiotu

- Alexandridis A., 2004: *Die Frauen des römischen Kaiserhauses. Eine Untersuchung ihrer bildlichen Darstellung von Livia bis Iulia Domna*, Mainz.
- Alföldy A., 1977: *From the Aion Plutonium of the Ptolemies to the Saeculum Frugiferum of the Roman Emperors*, [w:] *Greece and the Eastern Mediterranean in Ancient History and Prehistory*, red. K.H. Kinzl, Berlin, 1–30.
- Alföldy G., 1968: *Herkunft und Laufbahn des Clodius Albinus in der Historia Augusta*, „Bonner Historia-Augusta-Colloquium” 1966/1967, 19–38.
- Appelbaum A., 2007: *Another Look at the Assassination of Pertinax and the Accession of Julianus*, „CPh” 102, 198–207.
- Baharal D., 1992: *The Portraits of Julia Domna from the Years 193–211 A.D. and the Dynastic Propaganda of L. Septimius Severus*, „Latomus” 51, 110–118.
- Baharal D., 1996: *Victory of Propaganda: The Dynastic Aspect of the Imperial Propaganda of the Severi. The Literary and Archaeological Evidence A.D. 193–235*, Oxford.
- Balbuza K., 2014: *Aeternitas Augusti. Kształtowanie się i rozwój koncepcji wieczności w (auto)prezentacji cesarza rzymskiego (od Augusta do Sewera Aleksandra)*, Poznań.
- Barnes T.D., 1967: *The Family and Career of Septimius Severus*, „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 16, 87–107.

- Bickford-Smith R.A., 1994–1995: *The Imperial Mints in the East for Septimius Severus: It is Time to Begin a Thorough Reconsideration*, „RIN” 96, 53–71.
- Birley A.R., 1969: *Coups d’Etat of the year 193*, „BJ” 169, 247–280.
- Birley A.R., 1981: *The Fasti of Roman Britain*, Oxford.
- Birley A.R., 1988: *The African Emperor Septimius Severus*, London.
- Bonello Lai M., 1978–1979: *I viaggi di Giulia Domna sulla base della documentazione epigrafica*, „AFLC” 39, 13–45.
- Brenot C., 2000: *La famille de Septime-Sévère à travers les images monétaires*, „CCG” 11, 331–345.
- Butor R., 2003: *Źródła numizmatyczne w badaniach nad problematyką propagandy politycznej Decymusa Klodiusza Albina*, „Wiek Stare i Nowe” 3, 9–19.
- Charlesworth M.P., 1936: *Providentia and Aeternitas*, „HThR” 29, 107–132.
- Claes L., 2012: *The Consecratio Coins for Commodus: A Reconsideration*, „RBN” 158, 207–224.
- Desnier J.-L., 1994: *Septime Sévère, rassembleur de l’Orbis Romanus*, [w:] *L’Afrique, la Gaule, la Religion à l’époque romaine. Mélanges à la mémoire de Marcel Le Glay*, red. Y.L. Bohec, Bruxelles, 752–766.
- Gagé J., 1934: *Les jeux séculaires de 204 ap. J.-C. et la dynastie des Sévères*, „MEFRA” 51, 33–78.
- Gnecchi F., 1912: *I medaglioni romani*, Milan.
- Hasebroek J., 1921: *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus*, Heidelberg.
- Heil M., 2006: *Clodius Albinus und der Bürgerkrieg von 197*, [w:] *Staatlichkeit und politisches Handeln in der römischen Kaiserzeit*, red. H.-U. Wiemer, Berlin–New York.
- Hill P.V., 1964: *Notes on the Coinage of Septimius Severus and His Family, A. D. 193–197*, „NC” 4, 169–188.
- Janiszewska D., 2007: *Wizerunek, propaganda i program polityczny Klodiusza Albina w okresie wojny domowej lat 193–197 w cesarstwie rzymskim*, „Antiquitas” 39, 601–608.
- Janiszewska D., 2010: *Wojna domowa w Rzymie w latach 193–197*, Poznań.
- Jenkins G.K., 1973–1974: *Some Ancient Coins of Libya*, „LibStud” 5, 29–35.
- Kienast D., 2004: *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt.
- Kneissl P., 1969: *Die Siegestitulatur der römischen Kaiser. Untersuchungen zu den Siegerbeinamen des ersten und zweiten Jahrhunderts*, Göttingen.
- Królczyk K., 2011: *Pomiędzy damnatio memoriae a consecratio. Potępienie pamięci i ubóstwienie w walce politycznej w Rzymie w okresie Sewerów (193–235 po Chr.)*, [w:] *Damnatio memoriae w europejskiej kulturze politycznej*, red. R. Gałaj-Dempniak, D. Okoń, M. Semczyszyn, Szczecin, 79–94.

- Królczyk K., 2014: *Propagatio Imperii. Cesarstwo Rzymskie a świat zewnętrzny w okresie rządów Septymiusza Sewera (193–211 r.)*, Poznań.
- Królczyk K., 2018: *Polityka dynastyczna cesarza Septymiusza Sewera (193–211 r.)*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 47.4, 181–201.
- Langford-Johnson J., 2005: *Mater Augustorum, Mater Senatus, Mater Patriae: Succession and Consensus in Severan Ideology*, Bloomington.
- Lichtenberger A., 2011: *Severus Pius Augustus. Studien zur sakralen Repräsentation und Rezeption der Herrschaft des Septimius Severus und seiner Familie (193–211 n. Chr.)*, Leiden–Boston.
- Lipiński E., 1993: *Les dii patrii des Leptis Magna*, „AncSoc” 24, 41–50.
- Lusnia S.S., 1995: *Julia Domna’s Coinage and Severan Dynastic Propaganda*, „Latomus” 54, 119–140.
- Maksymiuk K., 1998: *Przydomki Julii Domny na monetach*, „Wiadomości Numizmatyczne” 42, 49–58.
- Maksymiuk K., 1999: *Założenia polityki propagandowej Septymiusza Sewera na przykładzie tytułu Julii Domny – mater castrorum*, „Meander” 5, 449–455.
- Manders E., 2012: *Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193–284*, Leiden–Boston.
- Martin J.-P., 1982: *Providentia deorum. Recherches sur certains aspects religieux du pouvoir impérial romain*, Rome.
- Meijer F., 2004: *Emperors Don’t Die in Bed*, London–New York.
- Mikocki T., 1997: *Zgodna, pobożna, płodna, skromna, piękna... Propaganda cnót żeńskich w sztuce rzymskiej*, Wrocław.
- Nadolny S., 2016: *Die severischen Kaiserfrauen*, Stuttgart.
- Pasek S., 2013: *Coniuratio ad principem occidendum faciendumque. Der erfolgreiche Staatsstreich gegen Commodus und die Regentschaft des Helvius Pertinax (192/193 n. Chr.)*, München.
- Pasek S., 2014: *Bellum civile inter principes: Der Bürgerkrieg zwischen Septimius Severus und Pescennius Niger (193/194 n. Chr.)*, München.
- Rowan C., 2011: *The Public Image of the Severan Women*, „PBSR” 79, 241–273.
- Rowan C., 2012: *Under Divine Auspices: Divine Ideology and the Visualisation of Imperial Power in the Severan Period*, New York.
- Rubin Z., 1980: *Civil-War Propaganda and Historiography*, Bruxelles.
- Sáez S.B., 2018: *La identidad de Saeculum Frugiferum: ¿divinidad o alegoría?*, [w:] *Estudios sobre el Africa romana: Culturas e Imaginarios en transformación*, Oxford, 265–282.
- Schachinger U., 1998: *Clodius Albinus. Programmatischer Friede unter der Providentia Augusti*, „RSA” 28, 95–122.

- Schumacher L., 2003: *Die politische Stellung des D. Clodius Albinus (193–197 n. Chr.)*, „JRGZ” 50, 355–369.
- Scott R.T., 1982: *Providentia Aug.*, „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte” 31.4, 436–459.
- Sickle C.E. van, 1928: *The Legal Status of Clodius Albinus in the Years 193–96*, „CPh” 23, 123–127.
- Speidel M.A., 2012: *Faustina – mater castrorum. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte*, „Tyche” 27, 127–152.
- Toynbee J.M.C., 1944: *Roman Medallions*, New York.
- Vanni F.M., 1990: *La monetazione de Leptis Magna*, „RIN” 92, 33–73.
- Vermeeren T., 1991: *Le type legio dans le monnayage de Septime Sévère*, „RBN” 137, 65–94.
- Wuilleumier P., 1950: *La bataille du 197*, „Gallia” 8, 146–148.
- Xella P., 1991: *Baal Hammon. Recherches sur l’identité et l’histoire d’un dieu phénico-punique*, Rome.

Fotografie¹²⁸

Fot. 1. Denar, Rzym, RIC IV 1, *Septimius Severus* 24A.
A/ DIVVS PERTINVS PATER, głowa Pertynaksa,
R/ CONSECRATIO, orzeł na globie.

¹²⁸ Dziękuję Classical Numismatic Group, Inc. oraz Münzkabinett Berlin za zgodę na nieodpłatne wykorzystanie fotografii monet.

Fot. 2. Aureus, Rzym, RIC IV 1, *Septimius Severus* 24B.
A / DIVVS PERT PIVS PATER, głowa Pertynaksa,
R / CONSECRATIO, zdobiony stos pogrzebowy.

Fot. 3. Denar, Rzym, RIC IV 1, *Clodius Albinus* 1.
A / D CLODIVS ALBINVS CAES, głowa Klodiusza Albina,
R / PROVID AVG COS, Providentia, lewą ręką trzyma berło, obok glob.

Fot. 4. Aureus, Rzym, RIC IV 1, *Septimius Severus* 25.
A / L SEPT SEV PERT AVG IMP II, uwieńczona głowa Septymiusza Sewera,
R / DIS AVSPICIB TR P II COS II P P, Herkules skierowany w prawo, w lewej ręce trzyma maczugę, na prawej zawieszona lwia skóra, obok niego uwieńczony, nagi Bacchus, który w prawej ręce dzierży *oenochoe*, w lewej tyrs, u jego stóp pantera.

Fot. 5. Aureus, Rzym, RIC IV 1, *Clodius Albinus* 9.
A / D CLOD SEPT ALBIN CAES, głowa Klodiusza Albina,
R / SAECVLO FRVGIFERO COS II, Saeculum Frugiferum, nagi do pasa, w prawej ręce *caduceus*, w lewej trójząb, na głowie *corona radiata*.

Fot. 6. Denar, Emesa, RIC IV 1, *Septimius Severus* 415.
A / IMP CAE L SEP SEV PERT AVG COS II, uwieńczona głowa Septymiusza Sewera,
R / SPQR OPTIMO PRINCIPI, Septymiusz Sewer w rynsztunku wojskowym na koniu, prawa ręka uniesiona ku górze.

Fot. 7. Denar, Rzym, RIC IV 1, *Caracalla* 6.
A / M AVR ANTON CAES PONTIF, popiersie Karakalli,
R / DESTINATO IMPERAT, *lituus*, *apex*, *bucranium* oraz *simpulum*.

Fot. 8. Dupondius, Rzym, RIC IV 1, *Septimius Severus* 844.
A / IVLIA DOMNA AVG, popiersie Julii Domny,
R / FECVNDITAS S C, Fecunditas siedząca na krześle, dwójka dzieci, jedno na kolanach personifikacji, drugie przed nią.

Fot. 9. As, Rzym, RIC IV 1, *Septimius Severus* 880.
A / IVLIA AVGVSTA, popiersie Julii Domny,
R / MATER CASTRORVM S C, stojąca Julia Domna, z diademem i welonem na głowie, składa ofiarę nad ołtarzem z patery w prawej ręce, w lewej berło, przed nią trzy sztandary.

Fot. 10. Denar, Rzym, RIC IV 1, *Septimius Severus* 539B.
A / IVLIA AVGVSTA, popiersie Julii Domny,
R / AETERNIT IMPERI, skierowane twarzą do siebie popiersia Septymiusza Sewera oraz Karakalli.

Źródła fotografii

Fot. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10: © Classical Numismatic Group, Inc., <https://www.cngcoins.com/>

Fot. 9: © Münzkabinett Berlin, <https://ikmk.smb.museum/object?id=18217900> [Public

Domain Mark 1.0]

Kacper Derko
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
kacder@amu.edu.pl
ORCID: 0009-0002-5449-8724